

Марія Данилевич, канд. філол. наук

Творчий портрет Романа Купчинського у курсі «Літературне краєзнавство»

Структуру курсу «Літературне краєзнавство» складають творчі портрети письменників, що народилися чи проживали і творили на території окремої адміністративної одиниці — області. Їх творчість, як правило, з цілого ряду причин не вивчається детально в системному курсі історії української літератури. Отже, «Літературне краєзнавство» покликане доповнити історію літератури, продемонструвати повноту і тяглість літературного процесу у всіх його здобутках, хитах та різнобарв'ї. У цьому сенсі методологічно продуктивною є думка Г. Грабовича про те, що, «сам факт системності літератури... вимагає об'єктивно досліджувати всі причетні до цієї теми (історії літератури — М. Д.) явища — навіть ті, які швидко минули або не стали магістраллю. Тільки тоді історія нашої літератури постане перед нами у всій своїй складності і, власне, в тій складності буде привабливішою» [1]. Найважливішим же результатом такого підходу є сприяння вираженню своєрідності національної літератури в світовому історико-літературному контексті.

Особливе місце в літературному краєзнавстві посідає література періоду Першої світової війни і міжвоєнннн. В цей час на західноукраїнських землях виникло специфічне літературне явище, що дістало назву «стрілецької поезії» і «стрілецької тематики». Замовчуване тривалий час, воно ще вичерпно не досліджене [2].

Серед поетів-«січовиків» (В. Бобинського, О. Бабія, М. Голубця, М. Кураха, М. Матвіїва-Мельника, Б. Лепкого, Ю. Шкрумляка) чільною є постать поета-пісняра, прозаїка, журналіста Р. Купчинського, який народився і виріс на Тернопільщині, тут і навчився любити і шанувати пісню. Той факт, що початок літературної діяльності та служба в Легіоні

українських січових стрільців збіглися в часі, став одночасно і щастям і трагедією Купчинського-митця. Екстремальні умови багато в чому визначили проблемно-тематичну, образну і жанрову структуру творчості, особливості художнього світу письменника. Головним жанром творчості воєнного періоду стала пісенна поезія, яка була і залишилася своєрідним щоденником, документом епохи.

Поезія Р. Купчинського рясніє назвами місць та іменами учасників бойових дій, походів. Класичним зразком є текст пісні «Як з Бережан до кадри». В ньому очевидна народно-пісенна основа з постійними атрибутами: «серденько крається», «дівчина чорнобрива», «доля нещаслива», «зла година». Але чи є цей твір тільки наслідувальним? Аналіз лексики показує, що домінуючою є сумна модальність. У цілому ж зміст і настрої тексту жартівливий, гумористичний. Форми творення образу ліричного героя лише на перший погляд традиційні. Насправді ж текст має тонку композицію, засновану на провокуючій заміні власної назви дівчини, з якою прощається молодий хорунжий. Ця провокація і створює дотепну картину любовних походеньок «народного героя». Фольклорна поетика: паралелізм, персоніфікація природи, символика, постійні епітети, здрібнілі та пестливі форми, звертання — це лише засоби стилізації. А поєднання у творах колективної і авторської свідомості є наслідком умов, в яких вони писалися. У віршах Купчинського імперсональність фольклорної пісні співіснує а не конфліктує з авторським «я». Яскравим прикладом може послужити текст пісні «Пиймо, друзі!», в якому зачин і кінцівка є оригінальною авторською інтерпретацією відомого «in vino veritas». В центрі ж — сюжетна, стилізована під народну, оповідь про дівочу зраду. До речі, включення епічної оповіді в ліричний контекст є ще однією особливістю творчої манери автора.

Треба відзначити, що в загалом короткому творчому житті автора виразно спостерігається еволюція стилю в напрямку зникнення фольклорного елементу. Так, вірш 1922 року «Лети, моя думо» вже є своєрідним настроєвим образком, класичним зразком авторської поезії. Версифікація заснована на оригінальній синтаксичній будові, різноманітності інтонаційної палітри, актуалізації наказового способу дієслова. Експресивний синтаксис цього вірша не риторичний, що виокремлює його з групи традиційних декламаторських творів, які мають подібну структуру: «Хто вас бодить?», «Ода до

пісні» і ін. Можна сперечатися про художню вартість названих віршів. Але порівнювати їх чи інтерпретувати тільки з позиції артистичної досконалості не варто. Доцільно звернути увагу перш за все на суспільно-історичний контекст їх створення та функціонування та авторську інтенцію. Власне ці фактори, на наш погляд, визначають ліричність настроїв однієї поезії і пафосну спрямованість двох інших. «Ода до пісні» — це поетичне кредо. «Хто вас бодрить?» — громадянський маніфест, «Лети, моя думо» — особистісна трагедія їх автора. Фактично, ці твори можна вважати такими, що репрезентують три головні групи віршів Купчинського, в яких виявив себе поет, громадянин, особистість. Зазначимо, що діапазон настроїв поезії значно ширший: від гумористичного («Ой чого ти зажурився...») та ліричного («Човен хитається») до героїчно-урочистого («За рідний край») та трагічного («Засумуй, трембіто»).

Аналізуючи жанри, мотиви, стилістику творчості Р. Купчинського, приходимо до висновку, що провідні лінії не виступають окремими етапами, а повторюються у різних фазах. Доробок автора у цьому плані становить художню цілісність мислення і відчуттів. Недоречним видається розмежування пісенної і неписанної лірики, бо піснями є власне ті твори, до яких Купчинський створив текст і музику, а всі решта рано чи пізно могли стати або не стати піснями. Письменника Купчинського сформували війна і національно-визвольні змагання, вони ж і визначили особливості його художнього світу. Молодість митця, вроджене почуття гумору породили оптимістичну маршову пісню і оптимістичну лірику про молодецьке завзяття, кохання, юнацькі жарти. З іншого боку, така поезія була проявом психологічного самозахисту від болю війни і розчарувань. Останні ж вилилися в «червоно-чорну» поезію про смерть, кров, згаріща, в якій «я» поета розчинилося в колективному «я» свого народу. Вираження трагізму народної долі стало головним мотивом поезії як воєнних, так і повоєнних літ. Художній світ творчості Купчинського — це спроба осмислити смерть як реалію буття, смерть як втрату і смерть як жертвовність. Це можна простежити у таких творах, як вірші «На свіжому побоещі», «Останні» та поеми «Великий день». Ці діалогізовані ліричні твори, позначені символістською стилістикою, поєднали в собі філософську рефлексію і громадянський пафос художнього світобачення. Тогочасна і сучасна критика відзначає прихильність Купчинського до естетичної платформи символізму [3]. Дійсно, у ліриці 20-х років знаходимо яскраві символістські

образи «трави, що вкрила могили, і так продовжила життя тих, хто в них спить», «срібlistого снігу, що летить крізь темряву століть», «сльоти, що сльозами скапує зі стріх», «спеки, що купає село в розтопленому золоті». Домінантою символістського осягнення буття виступає персоніфікація природи. Як відзначає М. Ільницький, «Купчинський, психологізуючи пейзаж чи матеріалізуючи через природні явища власний психологічний стан, іноді досягає в пейзажі ширшого філософського узагальнення» [4]. Такі поезії, як «Останні», «Зима», «Сльота», «Роса, хмара та сніг», «Спека» ілюструють мистецьку витонченість художнього світу автора. В них домінує артистичний критерій, що свідчить про великі можливості автора. І все ж Купчинський не вписувався в головні засади символізму: мистецької відстороненості і замкнутості та пориву в майбутнє. Навпаки, його світ замкнувся в минулому, а сам автор був, перш за все, громадянином поки що не існуючої держави, який присвятив себе боротьбі за її створення. Поєднати це все він не зміг і в результаті майже перестав писати художні твори. В історії літератури він залишився заручником провідної теми, яка певною мірою скувала його творчу свободу. Ця тема міцно тримала його і в прозі (маємо на увазі повістеву трилогію «Заметіль», назва якої, до речі, теж символічна). Коротка історія усусів в уяві Купчинського постала як тривожний і розпачливий сон. Творча візія світу письменника — це візія людей війни, своєрідний прояв літератури «втраченого покоління». Наголосимо, власне своєрідний, бо він позначений рядом ознак, що мають стосунок не так до переваг чи слабкостей нашої літератури взагалі і творчості Купчинського зокрема, як до її, зумовленої багатьма історичними і суспільними обставинами, специфіки. В такому контексті і бачиться вивчення творчості Р. Купчинського в «Літературному краєзнавстві».

Література:

1. Грабович Г. Функції жанру і стилю у становленні української літератури // До історії української літератури. — К., 1997. — С. 33.
2. Див. : Приходько І. Ф. Творчі портрети українських письменників ХХ століття. — Тернопіль, 1993. — С. 140-156., Салига Т. І зорі на небі вмивались сльозами...// Стрілецька Голгофа. Спроба антології. — Львів, 1992. — С. 6-20.
3. Гординський С. Поет «другої генерації» // Назустріч. — 1936. — 15 лютого.
4. Ільницький М. М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-х–30-х років. — К., 1992. — С. 12.